

LIETUVIŲ
ATGIMIMO ISTORIJOS
STUDIJOS

3

*Lietuvos valstybės idėja
(XIX a.-XX a. pradžia)*

ŽALTVYKSLĖ

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

Simono Daukanto 200 - osioms metinėms

3

*Lietuvos valstybės idėja
(XIX a.-XX a. pradžia)*

ŽALTVYKSLĖ

Vilnius

1991

Redakcinė kolegija:

**Egidijus Aleksandravičius, Antanas Kulakauskas,
Rimantas Miknys, Egidijus Motieka, Antanas Tyla**

Recenzavo;

Gediminas Rudis

TURINYS

Pratarmė.....	5
I. STRAIPSNIAI. STUDIJOS	7
<i>Vladas Strutavičius</i> . Konstituciniai sumanymai Lietuvoje XIX a. pradžioje (1806-1812 m.)	7
<i>Egidijus Aleksandravičius</i> . 1863 m. sukilimas ir lietuvių nacionalinio judėjimo politinė programa	29
<i>David Fajnhauz</i> . 1863 metų pagrindinė valstybė Lietuvoje	41
<i>Arūnas Vyšniauskas</i> . Socialdemokratijos politinė transformacija 1896 metais	67
<i>Rimantas Miknys</i> . P. Višinskis ir Lietuvos nepriklausomybės idėja	133
<i>Arvydas Gaidys</i> . Lietuvių krikščionių-demokratų partijos kūrimosi aplinkybės (1905-1907 m.)	139
<i>Rimantas Miknys</i> . Vilniaus autonomistai ir jų 1904-1905 m. Lietuvos politinės autonomijos projektai ..	173
<i>Egidijus Motieka</i> . Didžiojo Vilniaus Seimo preliudija: Memorandumas Rusijos vyriausybei	199
<i>Raimundas Lopata</i> . Lietuvių inteligentijos politinė veikla 1914-1915 metais	231
<i>Raimundas Lopata</i> . Lietuvių politinių centrų sąveika 1915-1916 metais	253
<i>Česlovas Laurinavičius</i> . Pasvarstymai Naujųjų laikų Lietuvos valstybės pripažinimo klausimu	271
II. SENA DISKUSIJA. KUR TAŠA?	291
<i>Vanda Sruogienė</i> . Esminiu Lietuvos istorijos klausimu. Atsakymas V. Trumpai	291
<i>Vincas Trumpa</i> . Pora pastabų dėl V. Sruogienės atsakymų.....	301

III. PUBLIKACIJOS	303
Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės įkūrimo manifestas (projektas). Parengė <i>V. Sirutavičius</i>	303
Atgimimo priešaušryje. Parengė <i>S. Jegelevičius</i>	311
Lietuvių krikščionių-demokratų partijos programos projektas. Parengė <i>A. Gaidys</i>	327
Lietuvių Memorandumas Rusijos Ministrų Tarybos Pirmininkui grafiui <i>S. J. Vitei</i> (1905 m. lapkritis). Parengė <i>E. Motieka</i>	341
Lietuvos konstitucijų projektai 1916-1918 metais. Parengė <i>A. Grigaravičius</i>	351
1917 m. rugsėjo 18-22 d. Lietuvių konferencijos Vilniuje rezoliucijos projektas. Parengė <i>R. Lopata</i>	435
Mykolas Rōmeris. Juozas Pilsudskis. Parengė <i>E. Motieka</i>	441
<i>Egidijus Motieka</i> . Keletas žodžių apie <i>M. Rōmerio</i> straipsnį "Juozas Pilsudskis"	481
PODSUMOWANIE	487
SUMMARY.....	497

1917 m. RUGSĖJO 18-22 d. LIETUVIŲ KONFERENCIJOS VILNIUJE REZOLIUCIJOS PROJEKTAI

Parengė Raimundas Lopata

Vokietijoje carizmo nuvertimas buvo sutiktas su palengvėjimu. Manyta, jog tai susilpnins Rusijos karinę galią, o ekspansionistinių tikslų rytuose realizavimas pasistumės į priekį. Kaip žinia, Reicho intencijos rytuose pirmiausia buvo nukreiptos į taip vadinamą sienų su Lenkija revizavimą ir į Pabaltijo aneksiją. Be to, esant palankiai tarptautinei konsteliacijai, buvo tikimasi atplėšti nuo Rusijos Suomiją, Ukrainą, Kaukazą ir tokiu būdu sudaryti Vokietijos vadovaujamų valstybių grandinę nuo Arkties vandenyno iki Juodosios jūros. Iš jų įvežamomis žaliavomis ir maisto produktais buvo planuojama sustiprinti Vokietijos ekonominę padėtį bei sužlugdyti Vakarų valstybių vykdomą blokadą.

Tačiau Berlynas iki Spalio perversmo vengė naudoti karines priemones rusų armijos susilpninimui. Buvo galvojama, kad puolimas rytuose, suponuojantis pakankamai didelių jėgų koncentraciją, galės sukelti Rusijoje patriotinę reakciją ir armijos kovinės dvasios sustiprėjimą. Todėl buvo stengiamasi Rusijos vidinio irimo procesą "išsaugoti" politinėmis priemonėmis - palaikant nacionalinių mažumų separatizmą.

Po carizmo nuvertimo Rusija, neatsisakydama ketinimų užgrobti Konstantinopolį ir sąsiaurius, tebetęsė karą. Sėkmingas karo tikslų realizavimas buvo įmanomas tik esant vidiniam valstybės stabilumui. Būdama laikina aukščiausios valdžios tvarkytoja, vyriausybė laikė savo pareiga išlaikyti valstybę vieninga ir nedaloma iki Steigiamojo Susirinkimo, kuris ir būtų turėjęs lemti Rusijos likimą. Iki to bet koks žymesnis nutarimas nacionalinių mažumų atžvilgiu būtų vertintinas kaip žingsnis į valstybės demontavimą.

Esant tokiai kariaujančių valstybių interesų kolizijai Vokietijos politiniai veikėjai, tęsdami insurekcinę politiką, davė leidimą sušaukti Vilniuje lietuvių konferenciją. Joje

turėjo būti išrinkta Taryba ir priimti Vokietijai palankūs pareiškimai¹. Šiais klausimais konferencijoje kaip tik ir kilo karščiausios diskusijos.

1917 m. rugsėjo 19-21 d. posėdžiuose konferencijos dalyviai svarstė "Lietuvos politikos klausimą" ir priėmė, įtraukdami kelias formuluotes, prezidiumo pateiktą rezoliucijos projektą². Be šio projekto svarstymui buvo pateikti dar keturi: kun. J. Maculevičiaus (Maironio), kun. V. Jarulaičio, kun. A. Šmulkščio, kun. P. Prunskio bei A. Žmuidzinavičiaus "rezoliucijos pamatinės mintys"³. Šių projektų tekstai nebuvo įtraukti nei į 1917 m. atsapaustus Lietuvių konferencijos protokolus, nei į protokolus rašytus konferencijos sekretoriaus kun. P. Dogelio* . Neminimi jie ir istorikų darbuose.

Manome, kad šių dokumentų publikavimas padės detalizuoti lietuvių veikėjų politinius siekimus, rekonstruoti lietuvių politinės minties sklaidą Lietuvos istorijos lūžio metu.

Žemiau pateikiamų minėtų rezoliucijų projektų (be dar konferencijos metu kun. P. Prunskio atsiimto projekto) pieštuku rašyti autografai saugomi Lietuvos Mokslų Akademijos Centrinės Bibliotekos Rankraščių skyriuje, M. Biržiškos archyvo visuomeninės veiklos byloje - "Lietuvių konferencija. Protokolų medžiaga" (F.165.-S.v.157. - L.28,34,36,37).

Pr/elatas/ Maculevičius

Lietuviai iš visų Lietuvos sričių ir įvairių luomų atstovai, skaičiuje 200 su viršumi, susirinę į konferenciją Vilniuje savo (pranokėjų) sotinėje, išnešė tokius nutarimus:

1) Lietuva nenori grįžti į Rusijos Valstiją nei eiti į vienybės sutartį su Lenkija;

---

* Kun. P. Dogelio rašyti protokolai įtraukti į ruošiamą dokumentų rinkinį - "Lietuvos Valstybės Tarybos 1917-1918 m. protokolai".

2) Lietuva reikalauja sau pilnos, savarankios, savystovios neprigulmybės su konstitucine tvarka, etnografinėse ribose, su korektyvais būtinai reikalingais ekonomijos ir apsaugos žvilgsniais;

3) Lietuva nori, kad jos neprigulmybė būtų Vokietijos apskelbta dar prieš taikos konferenciją, griežtai nustatytose ribose, būtent: rytuose siena nuo Dinaburgo lig Naugardėlio (Nowogrodek), pietuose Nemunu, Augustavos kanalu ir Ganža, vakaruose Vokietija, šiaurėje Kuršo siena, į Lietuvą įvedant Alukštos apskritį ir Baltijos pamarį nuo Liepojaus iki Skuodo;

4) Reikalaujame, kad taikos konferencijoje dalyvautų Lietuvos atstovai, Tarybos nurodyti;

5) Mažumos tautinėms grupėms, Lietuvoje jau užsigyvenusioms, pripažįstamos lygios teisės su lig demokratiškų principų;

6) Renkama Taryba iš 25 asmenų ir tartis su Vokietija, ir įvesti civiliai Lietuvoj administracijai ir projektui išdirbti būsimos konstitucijos;

7) Taikai įvykus, šaukiamas į Vilnių Seimas demokratiškais pamatais, kursai Tarybos sutartį su Vokietija ir Lietuvos konstitucijos projektą perkratytų ir įvykdintų.

Kun. Jarulaitis

Lietuvių konferencija apskelbia Lietuvos neprigulmybę etnografinėse ribose. Neprigulminga Lietuva nori ir žada su visomis tautomis geruoju gyventi, su visomis tautomis prekiauti, aukštai keldama obalsius liuosybės, teisybės, brolybės ir lygybės, nenori kitų tautų pavergti ir išnaudoti ir pati nenori būti niekieno pavergta ir dėl pavergimo kitų tautų kieno nors sunaudota, todėl pilnai solidarizuodamasi su Jo Šventenybės nota pasmerkia militarizmą, kviečia visą pasaulį nusiginkluoti ir ant taikos konferencijos visų tautų santykius sulyg teisybės principu išrišti, Lietuva nenori prisidėti karišku žvilgsniu prie jokios valstijos.

Kun. Šmulkščio

Rezoliucijų sąstata Lietuvos dabartiniam politikos klausime

I. Lietuvos neutralizuota nepriklausomybė etnografinėse jos ribose su sostine Vilniuje garantuojama visų savistovių tautų per taikos konferenciją.

Tam tikslui reikalinga:

1) Lietuvos Taryba susidedanti iš:

a) * kelių asmenų, gyvenančių Vilniuje,

b) vieno nuolatinio atstovo iš* trijų Lietuvos apskričio,

c) vieno atstovo nuo Vilniaus ir Kauno miestų.

Tos Tarybos laikinė užduotis yra:

1) vykinti Lietuvos nepriklausomybės klausimą, nedarant sutarčių, saistančių Lietuvą karui pasibaigus.

2) išrinkti iš savo tarpo tam tikrą atstovų skaičių, kurie kalbėtų Lietuvos vardu taikos konferencijoje tikrai nepriklausomybės klausimu.

a) tame skaičiuje turėtų būti p.p. Basanavičius, Šaulys, Smetona, ir kun. Stankevičius.

3) atieškopus Lietuvos nepriklausomybę, sušaukti konstituantą, paremtą šių dienų demokratiškais principais.

4) duoti konstituantai atskaitą savo veikimo ir atsisakyti savo laikinės valdžios.

P.S. Konstituantą per savo išrinktąją valdžią darys visas reikalingas sutartis su kitomis tautomis, kaip laisva su laisvais.

Rezoliucijos pamatinės mintys.

Turėdami omenyje:

1) kad lietuvių tauta nuo seniausių laikų gyvena savo žemėje ir anksčiau, negu svetimų tautų tapo pavergta, valdėsi savarankiai kaip nepriklausoma valstybė;

---

* Nubrauktas skaičius - "5"

* Nubrauktas žodis - "kiekvieno".

2) kad ir dabar po ilgų vergijos metų visų lietuvių be pažiūrų ir luomų skirtumo yra didžiausias noras būti liuosais ir nuo niekieno nepriklausomais;

3) kad kuo nevisos galingiausios pasaulio valstybės šiuo laiku iškelia obalsį, kad tautos turi teisę apsispręsti ir reikalauti sau liuosybės;

ir 4) kad dauguma vokiečių tautos per savo Reichstagą išreiškė norą baigti karą be aneksijų -

Lietuvių veikėjai, susirinkę savo senoj sostinėj Vilniuj 18 rugsėjo 1917 m., nutarė griežtai žengti prie tautos liuosybės įgijimo ir dėlai to prašyti vokiečių okupacinės valdžios kuo greičiausiai proklamuoti Lietuvą nepriklausoma valstybe ir padėti jau dabar lietuvių tautai savo valstybėj susitvarkyti ir gydyti karo žaizdas, kaip lygiu būdu ir paremti šį lietuvių tautos karščiausį nepriklausomybės troškimą būsime taikos kongrese.

A.Žmuidzinavičius

Literatūra:

¹ Ivinskis Z. Lietuva 1917 m. ir Vasario 16 d. aktas //" Židinys. - 1938. - Nr.5-6.-P.618-623.

² Lietuvių konferencijos 1917 m. rugsėjo 18-22 d. posėdžių protokolai (Rankraščio teisėmis). B.v.-1917. - P.4-14.

³ Lietuvių konferencijos Vilniuje 1917 m. posėdžių protokolai, rašyti sekretoriaus kun. P.Dogelio // MABRS.-F.165.-S.v.158.-L.21.

